

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์มายาวนานก่อนหน้านี้ที่จะเข้าสู่ยุคพัฒนา มีการสร้างสรรค์ความเจริญอยู่แล้วเป็นเรื่องธรรมดา แต่ยังไม่มีการใช้คำว่าพัฒนา คำที่นิยมใช้กันมานานในอดีตก็คือ “ทำนุบำรุง” หรือ “ทะนุบำรุง” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น. 19)

การที่ชุมชนสามารถดำรงความเป็นชุมชนได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน เนื่องด้วยชุมชนมีพลังที่จะสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้ มีวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ร่วมกัน และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้เรียกได้ว่า ชุมชนมีสภาวะความเป็นชุมชน (สายนต์ ไพรชาญจิตร, 2549, น. 7) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะของระบบความสัมพันธ์ที่ดำเนินไปอย่างเอื้อเพื่อเกื้อการุณย์ ทำนุบำรุงกันและกันแบบมีดุลยภาพอย่างต่อเนื่องยาวนานระหว่างคนกับธรรมชาติกายภาพ ระหว่างคนกับคนด้วยกันเอง และระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และการที่ชุมชนสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาได้เพราะผลจากพื้นฐานความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นพลังที่สำคัญของชุมชนที่จะขับเคลื่อนชุมชนเพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ความเป็นชุมชนจึงเป็นผลรวมของพัฒนาการของการปรับตัวและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน

การพัฒนา เริ่มมีความสำคัญ เมื่อมีแผนการพัฒนาประเทศกระแสหลักที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเทศจากเกษตรกรรมมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในชุมชนท้องถิ่น ทักษะ ค่านิยม วิธีคิดของมนุษย์ในเรื่อง “ความสุข” มีเพียงมิติเดียว เป็นเรื่องทางวัตถุล้วน ๆ ความสุขเกิดจากการได้กินได้ใช้ และอยู่อย่างสะดวกสบายทางกายภาพ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549, น. 50)

นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการจัดการของชุมชนท้องถิ่นที่เคยมีการจัดการตนเองในด้านต่าง ๆ อย่างเกื้อกูลระหว่างกัน กลายมาเป็นการจัดการแบบรวมศูนย์ที่รัฐมีอำนาจในการจัดการทรัพยากร ผลจากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวทำให้เกิดการก่อตัวของวิกฤติชุมชนที่ต้องเผชิญกับความล่มสลายของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การพัฒนาส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนและส่งผลต่อความสามารถของชุมชนในการจัดการบรรดาทรัพยากรที่มีในชุมชน

ที่ผ่านมาชุมชนต้องเผชิญกับวิกฤติการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบจากภายนอกที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการถูกลดทอนความสามารถในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกับทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่ถูกควบคุมและจัดการแบบรวมศูนย์ทำให้ชุมชนขาดอำนาจในการจัดการ ทำให้ต้องเผชิญภาวะไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกระแสหลักที่ผ่านมาทำให้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างให้เกิดความเป็นชุมชน ไม่ทำหน้าที่ในการธำรงความเป็นชุมชนเพราะไม่สามารถทำให้คนเกิดการพัฒนาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญ ชุมชนห่างเหินกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของตน ไม่สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นตนให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้ส่งผลทำให้ชุมชนอ่อนแอไร้พลัง

จากผลกระทบของการพัฒนาดังกล่าวทำให้มีการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐ โดยเน้นการพัฒนาแนวใหม่ที่หันมามองพื้นฐานของชุมชน คือ วัฒนธรรม ที่เชื่อมั่นในความสามารถของชาวบ้านในการพัฒนาบนพื้นฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง ดังนั้น ทรัพยากรวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ชุมชน

ชุมชนบ้านบัวหมู่ที่ 7 ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทโบราณคดีที่เป็นแหล่งเตาโบราณ ซึ่งเริ่มถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเมื่อปี พ.ศ. 2547 เมื่อโครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โดยมีอาจารย์ ปัทมา สมิตะสิริ แห่งสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยาเป็นหัวหน้าโครงการ และได้ทำการสำรวจทรัพยากรในตำบลแม่กา พบว่า ชุมชนบ้านบัวหมู่ที่ 7 มีแหล่งเตาโบราณและเครื่องถ้วยชามจำนวนมาก และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ และในปี พ.ศ. 2548 ได้มีการขุดค้นและพัฒนาพิพิธภัณฑ์แหล่งเตาบ้านบัว ภายใต้การดูแลของ รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร ในฐานะนักโบราณคดีที่มีแนวคิดอำนวยความสะดวกโบราณคดีชุมชนมาใช้ในกระบวนการขุดค้นและพัฒนา โดยได้มีชาวบ้านเข้าร่วมทุกเพศทุกวัยร่วมกิจกรรมในการขุดค้นแหล่งเตาโบราณบ้านบัว

จากกระบวนการโบราณคดีดังกล่าว ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการพัฒนา คือ ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตนเองเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีในชุมชน และส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น และหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจอย่างต่อเนื่อง ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ได้รับทุนสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาจากภาคเอกชน คือ บริษัทกรุงเทพประกันภัย จำกัด (มหาชน) โดยมีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ อนุรักษ์และจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี การพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเงื่อนไข คือ ให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการพิพิธภัณฑ์

แต่การจัดการพิพิธภัณฑสถานในเวลาต่อมากลับสร้างให้เกิดปัญหาให้กับชุมชน เนื่องจาก รูปแบบและวิธีการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่เน้นความสำคัญของ “ของ (ทรัพยากรโบราณวัตถุ)” ในการ จัดแสดงมากกว่าการให้ความสำคัญกับ “คน” หรือเน้นการพัฒนาศักยภาพบุคคลเพื่อให้สามารถ จัดการพิพิธภัณฑสถาน กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงผิดไปจากที่ควรจะเป็น กล่าวคือ ในการจัดการ พิพิธภัณฑสถานทั้งในเรื่องของการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานที่เคยมีการตกลงให้ชาวบ้านซึ่งมีฝีมือ ทางด้านช่างในชุมชนร่วมกันก่อสร้าง แต่ภายหลังได้มีการให้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกในการ ออกแบบและก่อสร้าง รวมทั้งการอนุรักษ์ การจัดแสดง ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใน กิจกรรมพิพิธภัณฑสถาน การจัดการพิพิธภัณฑสถานในช่วงต่อมา โดยพิพิธภัณฑสถานได้มีอาคารที่สวยงามเกิดขึ้น ของที่จัดแสดงสวยงาม แต่ “คน” ในชุมชนกลับขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เพราะไม่ได้ใช้ความรู้ ความสามารถ ศักยภาพที่มีในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน และต้องพึ่งพิงความรู้และทรัพยากรจาก ภายนอกชุมชนเป็นหลัก ถือเป็นวิกฤติที่เริ่มปรากฏขึ้นในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน

เดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2551 หัวหน้าโครงการศึกษาวิจัยและการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน ได้เสียชีวิตลงเนื่องจากอุบัติเหตุรถชน ชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้ช่วยวิจัยและผู้ดูแล พิพิธภัณฑสถานถูกตั้งข้อหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีความและถูกดำเนินการคุมขังเป็นเวลาถึง 4 เดือน ซึ่งถือเป็นวิกฤติครั้งใหญ่ของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานเนื่องจากขาดผู้ดูแล พิพิธภัณฑสถานต้องปิด ตัวลงในช่วงเวลาดังกล่าวและทำให้ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาการจัดการพิพิธภัณฑสถานได้หยุดชะงัก เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการทำลายขวัญและกำลังใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อเรื่องต่าง ๆ เริ่มคลี่คลายและมีการให้ประกันตัวชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดี หลายฝ่ายให้ความสนใจในการเข้ามา ดำเนินการแก้ไขปัญหาจึงมีการคิดฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชนเชิงอนุรักษ์ขึ้นอีกครั้ง องค์กรที่สำคัญได้แก่ เทศบาลตำบลแม่กา สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร (วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา) มูลนิธิกรุงเทพประกันภัย แต่ในภาวะที่วิกฤติดังกล่าวยังคงอยู่และ ชุมชนยังสับสน ทำให้มีแนวโน้มว่าหน่วยงานภายนอกจะเข้าไปมีบทบาทในการจัดการแทน ชาวบ้านที่เคยจัดการ ชาวบ้านเจ้าของที่ดินและกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ต้องการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มพัฒนาพิพิธภัณฑสถานขึ้นเพื่อทำหน้าที่จัดการ พิพิธภัณฑสถานด้วยตัวเองแทนองค์กรภายนอกที่จะเข้ามาบริหารจัดการ

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์ ผู้ที่เคยเป็นที่ บริक्षाโครงการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัวและเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมการขุดค้นแหล่งเตา โบราณบ้านบัว ได้เล็งเห็นถึงวิกฤติดังกล่าว จึงได้ดำเนินโครงการฟื้นฟูพลังความสามารถของ ชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานแหล่งโบราณคดีที่ชุมชนบ้านบัว เพื่อให้เกิดความมั่นใจของชุมชนใน

การจัดการพิพิธภัณฑสถานใหม่ โดยสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดทิศทางของพิพิธภัณฑสถานโบราณ ดังนั้น การฟื้นฟูความสามารถชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการพิพิธภัณฑสถานได้จึงเป็นทางออกที่จะแก้ไขวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ และในการฟื้นฟูพลังชุมชนดังกล่าวควรเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูศักยภาพ ความสามารถ และอำนาจ ของคน และชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการพิพิธภัณฑสถานได้และการจัดการพิพิธภัณฑสถานควรเป็นไปเพื่อตั้งพลังที่ซ่อนเร้นดังกล่าวมาใช้ในการจัดการกับวิกฤติชุมชนที่เกิดขึ้นได้ โดยผ่านกิจกรรมการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่เกิดขึ้นภายในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ได้แก่ การขุดค้นเตาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย การจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถาน การปรับปรุง และการจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑสถาน

โดยมุ่งหวังว่ากิจกรรมการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่เป็นไปในลักษณะกระบวนการที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน ศักยภาพ พึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่องโดยเมื่อคนเกิดการพัฒนาแล้วก็จะส่งผลต่อบรรดาทรัพยากรวัฒนธรรมที่จะได้รับการจัดการโดยชุมชน ให้ทุกฝ่ายอยู่รอด อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีกระบวนการ คือ การทำให้พิพิธภัณฑสถานหรือโบราณคดีนี้เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน เป้าหมายก็คือ การสร้างให้เกิดการเสียสละ เอื้ออาทร หรือการสร้างให้เกิดความเป็นชุมชน

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และในฐานะที่ผู้ศึกษาได้เข้ามามีบทบาทร่วมดำเนินการกับโครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในฐานะนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติด้านการส่งเสริมชุมชนและพัฒนาชุมชนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อเดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 และได้มีโอกาสสัมผัสงานโบราณคดีชุมชนโดยกิจกรรมสำคัญ คือ การขุดค้นและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเตาโบราณบ้านบัวร่วมกับชาวบ้านซึ่งชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวจำนวนมากทำให้เห็นศักยภาพและความสามารถของชาวบ้านในการทำงานโบราณคดีของชุมชน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศึกษาร่วมกับกลุ่มเพื่อนดำเนินโครงการขุดค้นโบราณคดีชุมชนบ้านสวกพัฒนาที่ชุมชนบ้านสวก ตำบลสวก อำเภอเมืองจังหวัดน่าน ซึ่งได้รับคัดเลือกจากโครงการตลาดประจักษ์ฝัน (Youth Innovation Market) และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนวัตกรรมเยาวชนเพื่อสังคม (YIY) และบริษัทบ้านปู จำกัด (มหาชน) ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาความสามารถของเด็กและเยาวชน ในการสำรวจ ขุดค้น เก็บข้อมูล ทางโบราณคดี การอนุรักษ์และการนำชมแหล่งเตาเผา

เครื่องถ้วยชามสมัยโบราณของแหล่งเตาเมืองน่านบ้านบ่อสวก เมื่อปี พ.ศ. 2551 ผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมโครงการทำให้กิจกรรมในโครงการนี้เป็นที่ยอมรับจากผู้สนับสนุนโครงการในการพัฒนาความสามารถของเด็กและเยาวชนและได้รับการเผยแพร่ในสื่อทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ทำให้ผู้ศึกษาเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของกลุ่มคนที่อยู่กับแหล่งโบราณคดีว่ามีความสามารถในการจัดการได้หากได้รับการเสริมสร้างโอกาส ในการเข้ามามีส่วนร่วม และเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อเห็นว่าชุมชนบ้านบ่อสวกประสบกับปัญหาการจัดการพิพิธภัณฑ์ และมีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบ่อ จึงสนใจว่าชุมชนมีการปรับตัวในการเผชิญกับปัญหาหรือวิกฤติชุมชนอย่างไร และการจัดการพิพิธภัณฑ์จะเป็นกระบวนการที่จะช่วยแก้ไขปัญหามุมมองและฟื้นฟูความสามารถของชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะให้การจัดการพิพิธภัณฑ์นั้นเป็นมรรควิธีหนึ่งในการเสริมสร้างความสามารถของชุมชนและพลังชุมชนได้หากมีการจัดการที่เหมาะสม ทั้งนี้ ผู้ศึกษามีภูมิปัญญาอยู่ในจังหวัดพะเยาและเคยร่วมกิจกรรมกับชุมชนบ้านบ่อมาก่อนตั้งแต่เริ่มการขุดค้นเตาโบราณจึงทำให้สามารถสื่อสารกับคนชุมชนได้ดี

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบ่อ
2. เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบ่อ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบ่อ

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบ่อ ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา” มองในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่งตายตัว เป็นพัฒนาการของการจัดการพิพิธภัณฑ์และผลของการจัดการ การเผชิญปัญหาของชุมชน การปรับตัวเพื่อให้เกิดการการคลี่คลายปัญหา และมองในเรื่องของการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูความสามารถชุมชน ประเด็นคำถามเหล่านี้นำไปสู่การศึกษาหาคำตอบ และองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะทำให้เห็นตัวอย่าง

การปรับตัวของชุมชนในการเผชิญกับปัญหา การจัดการพิพธิภณท์ที่เป็นรูปธรรมโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดแนวทางการฟื้นฟูความสามารถชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์ประเภทแหล่งโบราณคดีในพื้นที่อื่น ๆ หรือทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทอื่น ๆ ทั้งยังเกิดแนวทางการสนับสนุนการจัดการพิพธิภณท์ของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาคนและสร้างความเป็นชุมชน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ เน้นการศึกษา กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์เตาโบราณบ้านบัว โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ

1. พัฒนาการการจัดการพิพธิภณท์เตาโบราณบ้านบัว (พ.ศ. 2547-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553) สภาพปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญ ปรากฎการณ์ที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้น การเผชิญปัญหาชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์แหล่งเตาโบราณ การคลี่คลายปัญหาหรือการปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

2. กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์ รูปแบบและวิธีการการจัดการพิพธิภณท์เพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชน ผลจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการพิพธิภณท์ที่เกิดขึ้น การสร้างกลุ่มพัฒนาพิพธิภณท์ กิจกรรมการฟื้นฟูการจัดการพิพธิภณท์ ได้แก่ การขุดค้นเตาเผาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย การจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพธิภณท์ การปรับปรุงและการจัดแสดงภายในอาคารพิพธิภณท์

3. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์ โดยเน้นการวิเคราะห์วิธีคิด วิธีการ และบทบาทของหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ และผู้คนที่เกี่ยวข้องในการจัดการและพัฒนาพิพธิภณท์ ความสามารถชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์ แนวโน้มการจัดการพิพธิภณท์ในอนาคต

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาเลือกหน่วยในการวิเคราะห์เป็นชุมชนบ้านบัว หมู่ที่ 7 ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ซึ่งปรากฏปัญหาในการจัดการพิพธิภณท์ที่ชัดเจน

ขอบเขตด้านระยะเวลาและกิจกรรม

การศึกษากระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชน ด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมการจัดการพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัว ที่คนในชุมชนท้องถิ่นและโครงการโบราณคดี ร่วมกันจัดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 ประกอบด้วย

1. กิจกรรมขุดค้นเตาเผาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย
2. กิจกรรมการปรับปรุงและจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑสถาน
3. กิจกรรมการจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถาน

ผู้ศึกษาแบ่งช่วงเวลาของการศึกษาออกเป็นสี่ช่วง คือ ช่วงที่ 1 เป็นช่วงตั้งแต่เริ่มมีการค้นพบแหล่งเตาเผาโบราณและขุดค้นแหล่งเตาเผาโบราณขึ้น ภายใต้โครงการวิจัยเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2548) ช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่มีการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัวขึ้น (พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2550) ช่วงที่ 3 ชุมชนเผชิญวิกฤติในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน (พ.ศ. 2551-พ.ศ. 2552) และช่วงที่ 4 การฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัว (ตุลาคม พ.ศ. 2552-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553) เป็นช่วงที่ทำการศึกษาโดยผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไปพร้อม ๆ กับชุมชนเพื่อฟื้นฟูความสามารถของชุมชนผ่านการทำกิจกรรมพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน โดยมีบทบาทในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม (facilitator) โดยการติดต่อประสานงานกับชาวบ้านในชุมชน จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรม อำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้เกิดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวจึงถือเกณฑ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนเห็นได้ชัดเจนในเรื่องของกระบวนการจัดการ และผลลัพธ์ เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลง การปรับตัว ในการจัดการพิพิธภัณฑสถานเพื่อการพัฒนาความสามารถของชุมชน หากมองในมิติของการพัฒนาชุมชนจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแต่ละช่วงส่งผลกระทบต่อชุมชนและความเป็นชุมชน ซึ่งชุมชนก็ได้มีการปรับตัวมาอย่างต่อเนื่องในการที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

ช่วงที่ 1 เริ่มคิดพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน: โบราณคดีชุมชน พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2548

ช่วงที่ 2 การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัว พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2550

ช่วงที่ 3 การเผชิญวิกฤติการจัดการพิพิธภัณฑสถาน: พิพิธภัณฑสถานตาย พ.ศ. 2551-พ.ศ. 2552

ช่วงที่ 4 ฟื้นฟูชีวิตพิพิธภัณฑสถาน: กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน ตุลาคม พ.ศ. 2552-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากรที่ศึกษา

การศึกษากระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัว มีกลุ่มคนที่ทำการศึกษา ประกอบด้วย

1. กลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มแกนนำพิพิธภัณฑสถาน เด็กและเยาวชนบ้านบัว และกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมในกิจกรรม

2. หน่วยงานภายนอก ได้แก่ โครงการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานโบราณคดีชุมชนบ้านบัว (โครงการโบราณคดีชุมชน) โดยรองศาสตราจารย์ สายันต์ ไพธัญจิตร มูลนิธิกรุงเทพประกันภัย มหาวิทยาลัยนเรศวร (วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา) สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เทศบาลตำบลแม่กา

ผู้ศึกษาทำการศึกษาโดยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ประกอบการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อนำมาอธิบายผลการศึกษาว่า 1. แต่ละกิจกรรมมีผลต่อการฟื้นฟูความสามารถของประชากรกลุ่มใดบ้าง 2. กลุ่มคนที่เข้าร่วมมีบทบาทในแต่ละกิจกรรมอย่างไร 3. แต่ละกลุ่ม มีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในการเข้าร่วมแต่ละกิจกรรมอย่างไรบ้าง 4. กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีผลต่อการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนอย่างไร 5. ชุมชนฟื้นฟูความสามารถอะไรบ้าง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. องค์ความรู้จากการศึกษา ทำให้เห็นถึงตัวอย่างพัฒนาการจัดการจัดการพิพิธภัณฑสถานกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เห็นตัวอย่างการใช้พิพิธภัณฑสถานโบราณคดี เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาชุมชน เห็นกระบวนการให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และการเชื่อมโยงการจัดการพิพิธภัณฑสถานสู่การขยายผลพัฒนาในมิติอื่น ๆ และยังเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่มีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดี หรือ พิพิธภัณฑสถานเพื่อจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้

3. ข้อมูลจากการศึกษา ช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม สามารถนำไปใช้ในการกำหนดมาตรการ กลไก เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม/การพัฒนา ร่วมกับชุมชน และเห็นตัวอย่างที่สามารถนำไปปรับใช้กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ได้

4. เกิดข้อเสนอแนวทางในการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ ของชุมชน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

พิพิธภัณฑสถานโบราณบ้านบัว หมายถึง แหล่งโบราณคดีในชุมชนบ้านบัวที่มีเตาเผาโบราณ และหลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วย โดยมีการพัฒนาให้เกิดพิพิธภัณฑสถาน และกิจกรรมการจัดการพิพิธภัณฑสถานประกอบไปด้วย การบริการ การนำชม การดำเนินการธุรกิจพิพิธภัณฑสถาน การจัดแสดงสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับโบราณคดีของชุมชน การดูแลรักษาพิพิธภัณฑสถานและวัตถุพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

การจัดการพิพิธภัณฑสถาน หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน การสร้างอาคาร การจัดแสดง การจัดทำระบบทะเบียนวัตถุสิ่งของ การนำชม การดูแลรักษาพื้นที่ การตัดสินใจในกิจการพิพิธภัณฑสถาน การสื่อความหมายให้ความรู้เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของในพิพิธภัณฑสถาน

วิกฤติชุมชน หมายถึง อาการหรือสภาวะการณ์ที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน ขาดความสามารถในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งขาดอำนาจในต่อรองกับหน่วยงานภายนอก และส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ความสามารถของชุมชน หมายถึง การที่บุคคล กลุ่มคนในชุมชนสามารถแสดงศักยภาพ ความรู้ ความสามารถในการกระทำด้านต่าง ๆ อย่างมีอิสระ สามารถคิด ตัดสินใจ ในการกระทำต่าง ๆ เพื่อสร้างรูปแบบวิธีการที่เหมาะสม และนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชน หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความเชื่อมั่น ของบุคคล กลุ่มคนในชุมชน ที่เคยทำไม่ได้ ไม่มั่นใจ ให้กลับมาทำได้ โดยชุมชนสามารถตัดสินใจเลือกที่จะใช้รูปแบบ วิธีการจัดการของชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาการจัดการพิพิธภัณฑสถาน กำหนดทิศทางในอนาคต และสามารถต่อรองกับหน่วยงานหรืออำนาจภายนอกที่เข้ามาได้

ชุมชนบ้านบัว หมายถึง ชุมชนบ้านบัวหมู่ที่ 7 ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา